

ศาสตราจารย์พิเศษจรัญ ภัคดีธนากุล

กฎหมายที่ปราศจากธรรมะ ถือเป็นสิ่งอันตราย

กว่าครึ่งชีวิตที่ ศาสตราจารย์พิเศษจรัญ ภัคดีธนากุล ทำงานคลุกคลีอยู่ในแวดวงศาลยุติธรรมและตุลาการ ท่านดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงยุติธรรม ก่อนได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งให้เป็นตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ จากประสบการณ์ไม่ว่าจะเป็นตุลาการในศาลใด ก็มีหลักการกำหนดที่ไม่ต่างกัน คือ ต้องดำรงตนให้เป็นอิสระมากพอที่จะสามารถดำรงความยุติธรรมให้กับประชาชนและสังคมได้ ในขณะเดียวกันก็ต้องมีความเป็นกลางท่ามกลางความขัดแย้งไม่ว่าจะในทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมือง

ดำรงตนเป็นกลาง ท่ามกลางความขัดแย้ง

ศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรที่ดูแลอำนาจอธิปไตยของประชาชน ดูแลการใช้อำนาจอธิปไตยของพระมหากษัตริย์ไทยซึ่งเป็นประมุขของรัฐ ให้เป็นไปตามหลักการพื้นฐานของสากล และหลักรัฐธรรมนูญ ระบอบการปกครองของไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ระบุว่าเราแยกช่องทางการใช้อำนาจอธิปไตยของประชาชนเป็น 3 ช่องทาง คือ นิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ ซึ่งถือว่าเป็นเส้นเลือดใหญ่ ส่งเข้าส่งออก รองรับอำนาจอธิปไตยของประชาชนให้ได้ดุล และคานกัน อย่างเหมาะสม ไม่ตกไปอยู่ในกำมือของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง คณะใด คณะหนึ่งทั้งหมด

ภารกิจของศาลรัฐธรรมนูญจะแตกต่างจากศาลอื่นๆ ตรงที่ คู่ขัดแย้งในศาลรัฐธรรมนูญเป็นกลุ่มคนที่มีอำนาจสูงมาก ฉะนั้นจึงมีความยากเพราะไม่ว่าศาลรัฐธรรมนูญจะวินิจฉัยไปในทางใดก็ต้องให้คุณแก่ฝ่ายหนึ่ง และให้โทษแก่อีกฝ่ายหนึ่งเสมอ ซึ่งในสังคมยุคปัจจุบันที่คนต่างมีความคิด หรืออุดมการณ์แตกต่างหลากหลายกัน ทำให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญสามารถถูกโต้แย้งได้แทบทุกครั้ง

“ความยากนี้ทำให้เกิดแรงกระแทกกลับมาที่ศาลรัฐธรรมนูญสูงกว่าที่ศาลอื่นๆ จนอาจทำให้ศาลฯ สูญเสียความเชื่อมั่น และหมดความน่าเชื่อถือศรัทธาจากประชาชน อันจะนำไปสู่สภาวะที่ปราศจากกระบวนการระงับข้อขัดแย้งโดยสันติ ทำให้ต้องสู้กันด้วยกำลัง ไม่ว่าจะเป็นกำลังทรัพย์ กำลังอำนาจ หรือแม้แต่กำลังฝูงชน ซึ่งจะเป็นผลเสียหายต่อบ้านเมืองร้ายแรง หากเราไม่สามารถรักษากระบวนการยุติธรรมให้คงอยู่ และทำหน้าที่ได้”

ด้วยเหตุนี้ ศาลรัฐธรรมนูญ รวมถึงเหล่าตุลาการจึงต้องเป็นอิสระ มีสถานะที่สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างเป็นกลาง ไม่ขายตน หรือมอบตนเข้าเป็นพลพรรค หรือบริวารของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพราะไม่เช่นนั้นก็จะไม่สามารถรักษาภาวะมั่นคงที่จะทำงานด้วยความบริสุทธิ์เพื่อให้เกิดผลที่ยุติธรรมได้สำเร็จ

ความเชื่อมั่นศรัทธาของประชาชน คือสิ่งที่ค้ำสถาบันตุลาการ

ถ้าศาลใดสามารถปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นที่เคารพ เชื่อถือ ศรัทธาของประชาชนได้มากเท่าไร รากฐานและความมั่นคงของศาลนั้นก็เข้มแข็งมากเท่านั้น ในทางตรงกันข้าม ถ้าการปฏิบัติหน้าที่ของศาลใดนำไปสู่การเสื่อมศรัทธา ความเคารพ ความเชื่อถือของประชาชน ศาลนั้นก็กำลังก้าวเข้าสู่ความตกต่ำ ซึ่งความเสียหายไม่ได้กระทบต่อแค่ศาลเท่านั้น แต่กระทบไปถึงประเทศชาติ รวมทั้งประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะคนด้อยโอกาสจะรู้สึกว่าเขาที่พึ่งได้ยาก ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าความเชื่อมั่นศรัทธาของประชาชน คือต่อม่อใหญ่ที่ค้ำสถาบันตุลาการเอาไว้

อาจารย์จรัญในฐานะบุคลากรในวงการตุลาการไทย มีปณิธานมั่นคงที่จะรักษาความเชื่อถือศรัทธาของประชาชนเอาไว้ให้ได้ ด้วยการปฏิบัติให้มั่นคงในหลัก 3I คือ Independent - เป็นอิสระ, Impartiality - เป็นกลาง และ Integrity - บริสุทธิ์ ยุติธรรม

“ หากเราไม่ได้อ่านกฎหมาย เราจะรู้กฎหมายไหม รู้ตัวอีกทีก็โดนกฎหมายเล่นงานเสียแล้ว
เหมือนกับหากเราไม่รู้ธรรมะ หรือธรรมบุญของชีวิต
เราจะรู้ทีต่อเมื่อเราถูกธรรมบุญบทนั้นเล่นงาน ซึ่งก็สายไปเสียแล้ว ”

ความเป็นกลางก็จะสูญเสียไป ถึงแม้เราจะรักษาความเป็นอิสระที่สังคมมอบให้ได้ ถึงแม้เราจะมีคามบริสุทธิ์ยุติธรรมในระบบคิดและการทำหน้าที่ แต่สังคมจะไม่เชื่อและเมื่อสังคมไม่เชื่อว่าเราเป็นกลาง ความเชื่อถือศรัทธา และความมั่นคงของสถาบันนี้ก็จะเสื่อมไป เพราะฉะนั้นจำเป็นต้องพยายามหลีกเลี่ยงภาพแบบนี้ไม่ให้เกิดขึ้นงานบางประเภทจึงต้องมีจรรยาบรรณ หรือจริยธรรมที่ละเอียดอ่อนกว่ากฎหมาย”

SSSM คือ SSSMบุญชีวิต

อาจารย์จรัญออกตัวว่าไม่ใช่สำนักอ่านตัวยง หนังสือส่วนใหญ่ที่ผ่านตา ผ่านสมองมักเป็นหนังสือเกี่ยวกับกฎหมายและความรู้อื่น ๆ ที่นำมาเชื่อมโยงกับกฎหมาย อาจารย์เอ่ยถึงพระไตรปิฎกที่บันทึกคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเอาไว้ถึง 45 เล่มว่าเป็นหนังสือที่ดีที่สุดในโลกชุดหนึ่ง

“ไม่มีหนังสืออะไรจะวิเศษเท่าหนังสือชุดนี้ และไม่จำเป็นต้องอ่านทั้งหมด ผมใช้วิธีเสียดาย ทุกครั้งที่ได้เข้าไปอยู่โดยลำพังหน้าตู้พระไตรปิฎกก็จะตั้งใจว่าขออุสัถยบทหนึ่ง เมื่อท่านจะให้แนวทางในการดำเนินชีวิตดี ๆ ผมอ่านเพื่อค้นหาหลักธรรมข้อเดียวในวาระนั้น และก็มีมักจะได้อะไรดี ๆ

“ครั้งหนึ่งในเวลาสั้น ๆ เพียงแค่ไม่ถึง 15 นาที ผมพบว่ามีพระพุทธรูปหนึ่งบอกให้รู้ว่า คนเราไม่มีใครหลีกเลี่ยงลูกศรดอกแรกได้พ้น ทุกคนจะต้องถูกลูกศรดอกนั้นเป็นครั้งคราว ดีบ้าง ร้ายบ้าง ส่วนใหญ่ก็เป็นลูกศรที่สร้างความเจ็บปวดให้แก่ชีวิต แต่ขอให้อย่าโดนลูกศรดอกที่ 2 ที่เกิดจากกิเลสร้ายของเราเองยิ่งซ้ำ เพราะจะทำให้ร้ายเราซ้ำสองให้เจ็บปวดแสนสาหัส

“เหมือนกับถ้าหากเราไม่ได้อ่านกฎหมายเราจะรู้กฎหมายไหม รู้อีกทีก็โดนกฎหมายเล่นงานเสียแล้ว เพิ่งเริ่มเรียนรู้กฎหมายบทนั้นเมื่อถูกกฎหมายบทนั้นเล่นงาน เหมือนกันหากเราไม่รู้ธรรมะ หรือธรรมบุญของชีวิต เราจะรู้ทีต่อเมื่อเราถูกธรรมบุญบทนั้นเล่นงาน ซึ่งก็สายไปเสียแล้ว”

ธรรมะได้ฝังรากลึกเป็นแนวคิดการทำงานในฐานะตุลาการของอาจารย์จรัญ ทำให้สามารถแยกแยะความผิดถูกได้อย่างเด็ดขาด ทั้งนี้ อาจารย์อยากให้คนทั่วไปสามารถมองทะลุถึงความผิดถูกได้เช่นเดียวกัน

อาจารย์แจกแจงให้เห็นว่า ผิด-ถูกมีหลายระดับ เริ่มต้นจากระดับสมมุติ เป็นบทบัญญัติในทางโลก ใช้เกณฑ์ภาวะวิสัยและสภาพการณ์บอกว่าผิดหรือถูก มีกฎหมาย คือ บัญญัติ ซึ่งหากทำอะไรแล้วทำให้ทุกคนรอบข้างมีความสุขสบายใจ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น นั่นเป็นความถูกต้อง เป็นการกระทำที่พึงามควรส่งเสริม ในขณะที่สิ่งที่ตรงกันข้ามก็เป็นของที่ผิด

“ผิดถูกแบบนี้ไม่ใช่ของจริง แต่ขึ้นอยู่กับสังคม ขึ้นอยู่กับแต่ละประเทศ การกระทำอย่างนี้ในประเทศหนึ่งได้รับการยกย่องว่าเก่งกล้าสามารถ ด้งามเป็นประโยชน์ แต่หากไปทำแบบเดียวกันในอีกสังคม หรืออีกประเทศหนึ่งอาจเป็นอาชญากรรมก็ได้ นี่คือผิดถูกในระดับสมมุติบัญญัติ เราก็ต้องรู้ให้เท่าทันและดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับสมมุติบัญญัติในสังคมของเรา

“ต่อมา คือ ผิด-ถูกในระดับศีลธรรม ถ้าทำอะไรในทางที่ผิดศีลธรรม แม้ไม่ผิดกฎหมายแต่ก็รู้แะใจว่าผิด เช่น ผิดในทางไปละเมิดศีลข้อใดข้อหนึ่ง แต่นี้ก็ไม่ใช่ผิด-ถูกที่แน่นอนอีก เพราะศีลธรรมในแต่ละสังคมนั้นยังต่างกัน สิ่งที่ถูกต้องตามศีลธรรมของสังคม ความเชื่อหนึ่ง อาจเป็นสิ่งที่ใช้ไม่ได้ในมาตรฐานศีลธรรมอีกสังคมหนึ่งก็ได้ ผิด-ถูกในระดับนี้จะละเอียดกว่ากฎหมาย

“แต่มีผิดถูกที่เด็ดขาด ไม่ต่างกันไม่ว่าจะอยู่ที่ประเทศไหนหรือช่วงระยะเวลาใด คือ กุศล และอกุศล ซึ่งอกุศล คือ ผิด เพราะพาให้เกิดความเสื่อม ความวิบัติ ความเดือดร้อน ส่วนกุศล คือ ถูก เพราะจะพาให้เกิดผลไปในทางอกงาม เจริญ ปลอดภัย เราจึงต้องรู้จักแยกกุศลกับอกุศล ถ้าเราแยกตามกฎหมายอาจไม่แม่น เราแยกตามศีลธรรมในกลุ่มชนหรือความเชื่อของเราอาจยังไม่แม่น อาจถือว่าอกุศลกลายเป็นกุศลได้ แต่หากใช้หลักวิชาว่ากุศล-ถูก, อกุศล-ผิด นั่นถือเป็นผิดถูกที่แน่นอนเด็ดขาด”

“ประการแรก ต้องมีความเป็นอิสระมากพอที่จะให้ความยุติธรรมกับประชาชน และสังคมได้ ประการที่สอง ต้องมีใจที่เป็นกลางในความขัดแย้งของผู้คน ส่วนต่าง ๆ ในสังคม ในแต่ละมิติ ในแต่ละด้าน ไม่ฝักใฝ่เข้าเป็นฝ่ายใด เป็นสาวกหรือบริวาร หรือพวกพ้องของฝ่ายใด ในความขัดแย้งไม่ว่าในทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมือง

“และประการที่สามสำคัญที่สุด ต้องสามารถดูและระบบคิดระบบจิตใจและพฤติกรรมของตัวเองให้อยู่ในกรอบของความบริสุทธิ์ยุติธรรมในความหมายของนักกฎหมายไทย บริสุทธิ์ คือ วิธีการต้องถูกต้อง ยุติธรรม คือ ผลของการวินิจฉัยจะต้องไม่สุดโต่งหรือผิดเพี้ยนไปในทางด้านใดด้านหนึ่ง ที่จะทำให้เกิดความฉีกขาดแตกแยกของผู้คนในสังคม”

สละเสรีภาพส่วนบุคคลเพื่อรักษาไว้ซึ่งความเป็นกลาง

หลักคิดการทำงานของอาจารย์จรัญได้รับการปลูกฝังจากผู้พิพากษา ตุลาการไทยรุ่นก่อน ๆ นับตั้งแต่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ หรือกระทั่งได้เข้าเป็นลูกศิษย์ของอาจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ อาจารย์จิตติ ติงศภัทิย์ และอาจารย์ธานินทร์ กรัยวิเชียร ซึ่งท่านเหล่านี้มีแนวทางที่จะอบรมสั่งสอนคนรุ่นใหม่ที่เขาเข้ามาในวงการตุลาการให้พยายามรักษาภารกิจให้มั่นคงต่อไป

“บางอย่างอาจทำให้เราต้องยอมลดละการใช้สิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลของเราลงบ้าง อย่างถ้าเราจะเข้าไปคลุกคลี ใกล้ชิดสนิทสนมจนภาพที่ออกมาในสังคมมองว่าเราเป็นพวกพ้องของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยเฉพาะกลุ่มคนที่กำลังพิพาทขัดแย้งกันในสังคม ภาพลักษณ์ของ